

Joanna Szymańska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

SYSTEM OCHRONY PRZYRODY JAKO STYMULANTA WIELOFUNKCYJNEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH W WOJ. DOLNOŚLĄSKIM – WYBRANE PROBLEMY

Streszczenie: Opracowanie prezentuje tworzenie systemu ochrony przyrody w woj. dolnośląskim w latach 1998-2008. Skoncentrowano się w nim na strukturze wykorzystania powierzchni objętej ochroną prawną według podregionów (lata 2000-2007). Zwrócono uwagę na wybrane możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich oraz na konflikty, których źródłem są walory środowiska przyrodniczego w woj. dolnośląskim.

Słowa kluczowe: ochrona przyrody, wielofunkcyjność obszarów wiejskich, woj. dolnośląskie.

1. Wstęp

Pod względem różnorodności biologicznej i rangi walorów krajobrazowych, specjaliści zaliczają woj. dolnośląskie do najbardziej atrakcyjnych w kraju. Na jego obszarze utworzono dwa parki narodowe (Karkonoski Park Narodowy i Park Narodowy Gór Stołowych), wiele rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych oraz pomników przyrody. Jednocześnie na terenie tego województwa występuje znaczny odsetek obszarów zdewastowanych i zdegradowanych (tzw. Worek Turoszowski, Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy, tereny po jednostkach armii radzieckiej), obejmujących również miejsca najbardziej wartościowe przyrodniczo. W celu zachowania najcenniejszych walorów środowiska i zapobiegania jego dalszej degradacji, na terenie woj. dolnośląskiego winien być rozbudowywany system ochrony przyrody.

„W odczuciu społecznym działania na rzecz ochrony przyrody mają mniejsze znaczenie niż np. problemy gospodarcze. Takie podejście przyczynia się do wzrostu zagrożenia walorów przyrodniczych, m.in. poprzez niekorzystne gospodarowanie na terenach chronionych lub w ich bliskim sąsiedztwie. Dlatego też należy zwiększyć integrację działań ochronnych z działaniami społeczno-gospodarczymi”, jak

podkreślono w pracy pod redakcją S. Czai¹. Zasadniczą rolę do spełnienia w tym zakresie mają władze lokalne, a szerzej – cała lokalna społeczność. „(...) Gmina jest bowiem podstawowym ogniwem planowania przestrzennego, posiadającym z mocy prawa władztwo planistyczne, które oznacza przekazanie jej kompetencji w zakresie gospodarowania przestrzenią (...). Przestrzeń i sposób jej zagospodarowania stają się istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego, a także podstawą kształtowania i ochrony środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego. Z tego względu władze samorządowe powinny prowadzić działania na rzecz racjonalnego użytkowania i zagospodarowania przestrzeni”, jak podkreśla A. Kożuch². Realizując zadania własne, samorząd lokalny winien przestrzegać zasad trwałego i zrównoważonego rozwoju. Wynika to z przyjętej przez nasz kraj polityki³. J.S. Zegar utożsamia ekorozwój (rozwój zrównoważony) z czterema ładami: ekonomicznym, społecznym, ekologicznym i przestrzennym. Jednocześnie zauważa, że K. Secomski zaproponował termin: „ład społeczno-ekonomiczny”, który zawiera takie kryteria ogólne, jak: celowe i oszczędne spożytkowanie przestrzeni, ochrona gruntów rolnych i leśnych, rozsądne gospodarowanie ziemią przeznaczoną na cele rolnicze, ochrona środowiska naturalnego i rygorystyczne przestrzeganie granic jego dopuszczalnych zmian, ochrona rezerwatów, parków narodowych, terenów rekreacyjnych, ochrona zabytków i piękna krajobrazu. Ład ekologiczny powinien być rozpatrywany łącznie z przestrzenią⁴. Do oceny tego ładu służą różnego typu wskaźniki, zwłaszcza wiążące się z pojemnością ekologiczną.

H. Manteuffel-Szoega podkreśla, że przekroczenie tej pojemności: „(...) prowadzi do zachwiania równowagi ekologicznej poszczególnych systemów, a w konsekwencji czyni je nieprzydatnymi nie tylko do wykorzystania gospodarczego, ale i do życia człowieka”⁵. Te problemy, w stosunkowo niedawnej przeszłości, w całej swej rozciągłości dotyczyły części przyjętego do badań woj. dolnośląskiego (kłęska ekologiczna karkonoskich lasów oraz terenów wokół hut miedzi „Legnica” i „Głogów” wchodzących w skład KGHM Polska Miedź SA). Było to konsekwencją intensywnej industrializacji tych obszarów oraz obszarów z nimi sąsiadujących, braku zachowania

¹ S. Czaja (red.), *Prawo środowiskowe dla ekonomistów*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 98.

² A. Kożuch, *Rola jednostek samorządu terytorialnego i instytucji otoczenia agrobiznesu w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości*, Roczniki Naukowe SERiA, 2009, t. XI, Z. 5, s. 173.

³ Szerzej: B. Poskrobko, *Podstawy polityki ekologicznej*, [w:] K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki (red.), *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*, PWE Warszawa 2001; J.S. Zegar, *Programowanie ekorozwoju obszarów wiejskich*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.

⁴ J.S. Zegar, wyd. cyt.

⁵ „Pojemność asymilacyjna (zdolność asymilacyjna) środowiska oznacza zdolność do ponoszenia przez środowisko obciążeń antropogenicznych, które mogą być przez środowisko zneutralizowane bez zmiany jego pierwotnych właściwości” – H. Manteuffel-Szoega, *Zarys problemów ekonomiki środowiska*, Wyd. SGGW, Warszawa 2003, s. 70.

wania hermetyzacji procesów technologicznych, w sytuacji traktowania zasobów środowiska w kategorii tzw. dóbr wolnych⁶.

„Bezpieczeństwo ekologiczne społeczeństwa i gospodarki wymaga nie tylko wprowadzenia zabezpieczeń przed niekorzystnym oddziaływaniem na terenie Polski i poza jej granicami, ale także zabezpieczenie odpowiednich zasobów dyspozycyjnych wody, zaspokajających potrzeby ilościowe i jakościowe, zachowanie rolniczej przestrzeni produkcyjnej o pożądanym parametrach (chemiczne i fizyczne właściwości gleb, stosunki wodne, różnorodność biologiczna), zwiększenie lesistości kraju oraz zwiększenie powierzchni obszarów chronionych”⁷. W tym kontekście bardzo istotna jest ocena efektów realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego. Spośród polskich przedstawicieli środowiska naukowego w sposób kompleksowy kwestię wskaźników zrównoważonego rozwoju podjął T. Borys wraz ze współpracownikami⁸.

Celem opracowania jest próba analizy kształtowania się systemu ochrony przyrody w podregionach woj. dolnośląskiego w kontekście idei wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Do jego przygotowania wykorzystano opisową metodę analizy danych statystycznych.

2. Zmiana powierzchni zajmowanej przez obszary prawnie chronione

Ogólna powierzchnia zajmowana przez obszary prawnie chronione w woj. dolnośląskim w 2008 r. – w porównaniu z tą, jaka przypadała na nie w roku 1999 – zmniejszyła się o 10,2% (tj. do 359 688,8 ha)⁹. Natomiast w Polsce ogółem wzrosła o 10,8% (do 10 102 tys. ha).

Trzeba jednak podkreślić, że – w myśl obecnie obowiązujących przepisów prawnych (Ustawa o ochronie przyrody z 2004 r.)¹⁰ – obszary najcenniejsze przyrodniczo,

⁶ Szerzej: S. Kozłowski, *Gospodarka a środowisko przyrodnicze*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1991; L. Paczkowski, *Przemiany w gospodarstwach indywidualnych z ekologicznie zagrożonych terenów Dolnego Śląska*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 941, Wrocław 2002, t. 2, s. 195-200.

⁷ M. Haliniak, *Działania na rzecz ochrony środowiska w Polsce w świetle polityki ekologicznej państwa*, [w:] A. Papuziński (red.), *Polityka ekologiczna III Rzeczypospolitej*, Wyd. AB, Bydgoszcz 2000, s. 90.

⁸ T. Borys i in., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005.

⁹ Na terenie woj. dolnośląskiego, po początkowym (lata 1999-2003) stosunkowo niewielkim wzroście (o 0,7%, do 403 296,3 ha), w 2004 r. nastąpił dość gwałtowny spadek powierzchni obszarów prawnie chronionych (o 10,5%, do 360 859,4 ha). W kolejnych dwóch latach (2005-2006), wprawdzie nieznacznie ona wzrosła (o 0,3%, do 361 849,1 ha), jednak w 2008 r. ponownie się zmniejszyła (o 0,6%, w porównaniu z 2006 r.).

¹⁰ Ustawa o ochronie przyrody z 2004 r. wprowadza nową formę jej ochrony obszarowej w postaci obszarów Natura 2000 – europejska forma ochrony. Obszary Natura 2000 są już dziesiątą formą

które są zlokalizowane w woj. dolnośląskim, zostały włączone do Europejskiej Sieci Natura 2000¹¹. Obejmuje ona obszary chronione na terenie całej Unii Europejskiej, wyznaczone w celu zachowania najbardziej reprezentatywnych i cennych ekosystemów. Obszar Natura 2000 może obejmować swym zasięgiem część lub całość obszarów i obiektów objętych innymi formami ochrony przyrody (z wyjątkiem ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów)¹². Sieć tworzą obszary specjalnej ochrony – OSO (*Special Areas of Conservation – SACs*) oraz specjalne obszary ochronne – SOO (*Special Protection Areas – SPAs*), wyznaczone na podstawie dyrektyw – tzw. Ptasiej i Siedliskowej¹³.

Jak wynika z informacji zawartych w *Raportach o stanie środowiska woj. dolnośląskiego*, intensywna gospodarka rolna oraz wykorzystanie gospodarcze dolnośląskich lasów spowodowały niemal całkowite przekształcenie pierwotnych siedlisk przyrodniczych. Mimo to, w 2007 r. obszary Natura 2000 na terenie tego województwa zajmowały łącznie 530 772 ha jego ogólnej powierzchni (6,8% całkowitej powierzchni tych obszarów w Polsce). Na OSO przypadało z tego 239 287 ha (4,8% ich krajowej powierzchni), zaś na SOO 291 485 ha (odpowiednio 10,2%). W ostatnim z badanych lat (2008 r.) było wyodrębnionych w woj. dolnośląskim 10 obszarów OSO i 57 obszarów SOO (granice ostoi ptaków częściowo pokrywają się z granicami ostoi siedlisk). Wśród nich, jak podkreślają specjaliści, na szczególną uwagę zasługują: Dolina Baryczy, Stawy Przemkowskie i Torfowisko pod Zieleńcem¹⁴. W obrębie ostoi (Ptasiej i Siedliskowej) znajdują się oba dolnośląskie parki narodowe,

prawną, dodaną do wcześniej obowiązujących (Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody DzU 2004 nr 92, poz. 880). Wyróżnia się trzy grupy prawnie obowiązujących form ochrony przyrody: formy ochrony obszarowej, formy ochrony obiektowej, formy ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów (S. Czaja (red.), wyd. cyt.).

¹¹ Projekt dotyczący realizacji systemu ostoi Natura 2000 w Polsce rozpoczęto na początku 2000 r. (Minister Środowiska). Wstępną waloryzację środowiska przyrodniczego w Polsce dokonał zespół ekspertów z Centrum Informacji o Środowisku UNEP/GRID i Instytutu Ochrony Przyrody w Krakowie. W pierwszym etapie proponowano utworzenie na terenie woj. dolnośląskiego 16 ostoi, w tym dwie rezerwowe o łącznej powierzchni 3040 km² (15,2% ogólnej powierzchni tego województwa). Drugi etap przygotowania tej koncepcji (2002 r.) był prowadzony przez Narodową Fundację Ochrony Środowiska z Warszawy. Zostały do niego włączone lokalne zespoły eksperckie (Wojewódzkie Zespoły Realizacyjne ds. Natura 2000). W woj. dolnośląskim realizowano w tym zakresie wspólny projekt Dolnośląskiej Fundacji Ekorozwoju i Światowego Funduszu na Rzecz Przyrody WWF. W 2003 r. współpracowano ze specjalistami z Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej oddział w Brzegu oraz z Zakładu Systematyki i Fitosocjologii Instytutu Biologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego, w ramach projektu Dolnośląskiej Fundacji Ekorozwoju, współfinansowanego przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska.

¹² Wyznaczenie obszaru Natura 2000, zmiana jego granic lub likwidacja, następuje w drodze rozporządzenia ministra właściwego ds. środowiska, w porozumieniu z ministrami właściwymi ds. rolnictwa, rozwoju wsi oraz gospodarki wodnej (*Ochrona Środowiska 2008*, GUS, Warszawa 2008).

¹³ Dyrektywa Rady Europy o ochronie dziko żyjących ptaków 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. (tzw. Dyrektywa Ptasia) i Dyrektywa Rady Europy o ochronie naturalnych siedlisk oraz dziko żyjącej fauny i flory 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. (tzw. Dyrektywa Siedliskowa).

¹⁴ *Raport o stanie...* 2007.

liczne rezerваты przyrody (ponad 2/3 obecnie zatwierdzonych), a także większość z istniejących i proponowanych parków krajobrazowych, chociaż w przypadku tej formy ochrony istnieją wyraźne różnice w przebiegu granic parków i ostoi Natura 2000, jak podkreślają specjaliści z Wojewódzkiego Zespołu Realizacyjnego Natura 2000 we Wrocławiu¹⁵.

W latach 1998-2008 na terenie woj. dolnośląskiego nastąpiły:

- wzrost powierzchni – spośród form ochrony obszarowej¹⁶ – zajmowanej przez: parki narodowe, rezerваты przyrody i obszary Natura 2000; spośród form ochrony obiektowej – przez: użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe; zwiększyła się też liczba pomników przyrody;
- spadek powierzchni: parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu, tj. tych form, których łączny średnioroczny udział (lata 1998-2008) w ogólnej powierzchni obszarów prawnie chronionych w woj. dolnośląskim był dominujący (93,4%, z tego 51,5% parki krajobrazowe).

W analizowanym okresie łączna powierzchnia zajmowana przez dwa parki narodowe utworzone na terenie woj. dolnośląskiego (Karkonoski Park Narodowy i Park Narodowy Gór Stołowych)¹⁷ zwiększyła się jednak bardzo nieznacznie. Stosunkowo bardziej dynamicznie wzrósł obszar rezerwatów przyrody (do 10 504,3 ha), ich liczba zwiększyła się o 15 (do 66 w 2008 r.; ogółem w Polsce odpowiednio do 1441). Natomiast prawie 8-krotnie wzrosła powierzchnia zajmowana przez użytki ekologiczne. Dość gwałtowne zwiększenie ostatniej z wymienionych nastąpiło w 2004 r. (w porównaniu do poprzedniego roku 2,4-krotny wzrost, do 4008,3 ha). Ich liczba wzrosła (lata 1998-2008) o 124 (do 143; ogółem w Polsce odpowiednio do 6798), zaś pomników przyrody zwiększyła się o 118 (do 2749; ogółem w kraju odpowiednio do 35 833). Warto podkreślić, że tym korzystnym zmianom towarzyszyła rosnąca liczba pomników przyrody, wprowadzanych uchwałami rad gmin. O ile w roku 1998 w tym województwie utworzono ich w ten sposób ponad ¼ (przeciętnie w Polsce prawie 2,5-krotnie mniej), to w 2008 r. już prawie połowę (odpowiednio, około 2,5-krotnie mniej). Pod koniec analizowanego okresu, w dolnośląskim, w porównaniu z innymi województwami, utworzono ich w ten sposób najwięcej.

Odnotowany spadek powierzchni zajmowanej przez parki krajobrazowe w woj. dolnośląskim, w analizowanym okresie można uznać jako stosunkowo niewielki

¹⁵ Duży udział w projektowaniu obszarów Natura 2000 na północno-zachodnim terenie woj. dolnośląskiego (Bory Dolnośląskie i Lasy Przemkowsko-Szprotawskie) ma także Wojewódzki Zespół Realizacyjny ds. Natura 2000 z woj. lubuskiego (www.eko.org.pl/ostoje/opis.php – stan z 10.02.2010).

¹⁶ Obowiązujące formy ochrony przyrody można podzielić na trzy grupy: (1.) Formy ochrony obszarowej: tradycyjne formy ochrony (parki narodowe i rezerваты przyrody), nowsze formy ochrony (parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu), europejskie formy ochrony (obszary Natura 2000). (2.) Formy ochrony obiektowej (pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe). (3.) Formy ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów (S. Czaja (red.), wyd. cyt.).

¹⁷ Materiały wewnętrzne Urzędu Gminy Podgórzyn. *Raporty o stanie...* za lata 1999-2008.

(o 1,42%), niekorzystne jest jednak to, że w ogóle wystąpił, a zwłaszcza, że od początku istnienia tego województwa utrzymuje się w tym zakresie stała niekorzystna tendencja. Natomiast prawie o $\frac{1}{4}$ zmniejszyła się w woj. dolnośląskim (lata 1998-2008) powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu. Jej dość gwałtowny spadek (o niecałe 25%) nastąpił w 2004 r., w porównaniu z wcześniejszym.

Zgodnie z literą prawa¹⁸ tylko obszary chronionego krajobrazu – tworzone rozporządzeniem wojewody lub uchwałą rady gminy (parki krajobrazowe wyłącznie rozporządzeniem wojewody, podobnie jak rezerваты przyrody) – uwzględnia się w planach zagospodarowania przestrzennego. Z kolei, znajdujące się w granicach parku krajobrazowego grunty rolne, leśne i inne nieruchomości pozostawia się w gospodarczym wykorzystaniu. Wokół nich mogą być jednak utworzone tzw. otuliny (strefy ochronne wyznaczone indywidualnie, zabezpieczające przed zagrożeniami zewnętrznymi wynikającymi z działalności człowieka), podobnie jak wokół: parków narodowych i rezerwatów przyrody.

W latach 1998-2008 udział powierzchni zajmowanej przez obszary prawnie chronione w ogólnej powierzchni woj. dolnośląskiego zmniejszył się z 20,1% do 18% (przeciętnie w Polsce wzrósł z 31,1% do 32,3%). To sprawiło, że w 2008 r. wartość tego wskaźnika dla dolnośląskiego była najniższa, w porównaniu z analogicznymi dla pozostałych polskich województw. Docelowo planuje się zwiększyć udział powierzchni obszarów prawnie chronionych w woj. dolnośląskim do około 35-40%.

Ogólna powierzchnia obszarów prawnie chronionych, przypadająca na mieszkańca woj. dolnośląskiego w badanych latach, podobnie jak przeciętnie w Polsce, wykazywała różnokierunkowe wahania, typu: wzrost – spadek. Jednak w każdym z badanych lat (1998-2008) wartość tego wskaźnika dla woj. dolnośląskiego była o około połowę niższa od analogicznej przeciętnie dla Polski (np. w 2008 r. – 1250 m² na mieszkańca wobec 2649 m² na mieszkańca)¹⁹. Jednocześnie – dolnośląskie było tym województwem, na terenie którego powierzchnia obszarów prawnie chronionych, przypadająca na mieszkańca w 2008 r., była jedną z mniejszych w kraju (w porównywalnym okresie mniejszą miało tylko woj. śląskie – 587 m² na mieszkańca).

3. Struktura wykorzystania powierzchni obszarów prawnie chronionych w podregionach woj. dolnośląskiego, według form ochrony

Największy udział w ogólnej powierzchni zajmowanej przez obszary chronione w woj. dolnośląskim w każdym z badanych lat (1998-2008) posiadały parki krajobrazowe (średniorocznie zajmowały nieco ponad połowę całkowitej powierzchni wymienionych obszarów). Duży miały też obszary chronionego krajobrazu (odpo-

¹⁸ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (DzU 2004 nr 92, poz. 880).

¹⁹ *Ochrona Środowiska za lata 1999-2008*, GUS, Warszawa.

wiednio ok. 42%), natomiast najmniejszy zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (niecałe 0,3%). Stosunkowo niewielki, chociaż prawie 2,4-krotnie większy od ostatniego z wymienionych, posiadały użytki ekologiczne (średnioroczny udział – ok. 0,74%). Pozostały odsetek ogólnej powierzchni tych obszarów przypadał na parki narodowe (3,1%) i rezerwy przyrody (2,5%).

Administracyjnie parki narodowe utworzone na terenie woj. dolnośląskiego należały w badanym okresie do podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego²⁰.

Na cztery administracyjnie wydzielone podregiony w województwie (tzn. bez podregionu m. Wrocław) rezerwy przyrody zostały utworzone na terenie trzech – jeleniogórsko-wałbrzyskiego, legnickiego, wrocławskiego. Największy udział w ogólnej powierzchni tych rezerwatów w badanym województwie mają te, które znajdują się na obszarze podregionu wrocławskiego. W latach 2000-2008 zajmowały one średniorocznie ponad połowę ogólnej powierzchni pod rezerwatami badanego województwa. Ponadto w tym okresie ich powierzchnia wzrosła, chociaż bardzo nieznacznie, bo o 18,9 ha. Warto przy tym podkreślić, że największy udział w powierzchni rezerwatów przyrody w podregionie wrocławskim ma rezerwat przyrody Stawy Milickie (3947 ha). Jest zarazem największym tego typu obszarem chronionym w woj. dolnośląskim i stanowi największy w Europie Środkowej zespół stawów rybnych²¹. Pojawiają się opinie, że część tych stawów powinna uzyskać rangę parku narodowego. Do najcenniejszych w tym podregionie, a zarazem w całym woj. dolnośląskim zalicza się rezerwy: Łąka Sulistrowicka,²² Ostrzyca Proboszczowicka i Wąwóz Myśliborski koło Jawora. Pozostała powierzchnia zajmowana przez rezerwy przyrody w woj. dolnośląskim rozkłada się prawie równomiernie na utworzone na terenie dwóch pozostałych podregionów (jeleniogórsko-wałbrzyski i legnicki, z których pierwszy, pod tym względem, ma stosunkowo niewielką przewagę). Decydujący wpływ na wielkość powierzchni rezerwatów przyrody w podregionie legnickim, w całym badanym okresie, miały te, które zostały utworzone w powiatach polkowickim i wołowskim. W latach 2000-2007 łącznie zajmowały one średnio rocznie prawie $\frac{3}{4}$ ogólnej powierzchni pod tego typu rezerwatami w badanym podregionie, w tym zlokalizowane na terenie polkowickiego prawie dwukrotnie większą niż wołowskiego. Spośród powiatów współtworzących administracyjnie podregion legnicki (6 powiatów), rezerwy przyrody nie zostały utworzone tylko na terenie dwóch: głogowskiego i górowskiego.

²⁰ Administracyjnie, od 2007 r. podregion jeleniogórsko-wałbrzyski został podzielony na dwa odrębne podregiony: jeleniogórski i wałbrzyski.

²¹ Rezerwat Stawy Milickie – unikatowy w skali kraju i Europy rezerwat ornitologiczny, na którym prowadzona jest ciągła gospodarka hodowli karpia. Na terenie stawów gniazduje 166 gatunków, a dalsze 108 gatunków to ptaki przelotne i zalatujące, co stawia rezerwat w tym samym rzędzie co Biebrzański Park Narodowy. W 1995 r. rezerwat został wpisany na listę obszarów konwencji RAMSAR. Stawy Milickie są też wpisane na listę *Living Lakes* (Żyjące Jeziora), na której znajdują się m.in. jezioro Bajkał i Morze Martwe (*Raport o stanie... 2007*).

²² Rezerwat Łąka Sulistrowicka – rezerwat florystyczny, położony w Masywie Ślęży chroni śródleśną łąkę z całym bogactwem jej gatunków (*Raport o stanie... 2007*).

Z kolei, istotny wpływ na ogólną powierzchnię rezerwatów przyrody w podregionie jeleniogórsko-wałbrzyskim mają te, które utworzono w powiatach: kłodzkim, lwóweckim i jaworskim. W latach 2000-2007 ich łączna powierzchnia zajmowała średnio rocznie nieco ponad 60% ogólnej pod rezerwatami przyrody w tym podregionie. Jeden z najcenniejszych rezerwatów w woj. dolnośląskim – Wąwóz Myśliborski koło Jawora²³ znajduje się na terenie pow. jaworskiego. Spośród powiatów współtworzących administracyjnie podregion jeleniogórsko-wałbrzyski, rezerваты przyrody nie zostały utworzone tylko na terenie dwóch: lubańskiego i strzezińskiego.

W 2007 r., w porównaniu do roku 2000, ogólna powierzchnia rezerwatów przyrody na terenie podregionów: jeleniogórsko-wałbrzyskiego i legnickiego rosła bardziej dynamicznie niż w podregionie wrocławskim. W legnickim zwiększyła się o 28,4%, zaś w jeleniogórsko-wałbrzyskim o 1/4.

Podregion wrocławski charakteryzował się nie tylko największym średniorocznym (lata 1998-2007) udziałem powierzchni zajmowanej przez rezerваты przyrody w ich ogólnej powierzchni w woj. dolnośląskim, ale zarazem był jedynym, spośród pozostałych podregionów administracyjnie wydzielonych w tym województwie, w którego każdym powiecie zostały utworzone rezerваты przyrody.

Parki krajobrazowe w woj. dolnośląskim są zlokalizowane na terenie jego wszystkich administracyjnie wydzielonych podregionów (jeleniogórsko-wałbrzyskim, legnickim, wrocławskim, m. Wrocław). Chronią one bardzo różnorodne ekosystemy, co może świadczyć o szczególnej wartości przyrodniczej tego województwa. Parki krajobrazowe spełniają także funkcję zachowania dziedzictwa kulturowego i historycznego regionu, aktywizacji turystyki, propagowania rolnictwa proekologicznego i niekiedy bardzo intensywnych działań edukacyjno-dydaktycznych²⁴. Największy średnioroczny (lata 2000-2007) udział w ogólnej powierzchni przez nie zajmowanej w badanym województwie mają te, które zostały utworzone w podregionie jeleniogórsko-wałbrzyskim. Pomimo zmniejszenia się ich powierzchni w tym podregionie (o 1674,8 ha) w latach 2000-2007, średnio rocznie przypadła na nie nieco ponad połowa ogólnej powierzchni, którą zajmowały w tym województwie. Była ona niewiele mniejsza w podregionie wrocławskim (średnio rocznie w latach 2000-2007 prawie 40% ogólnej powierzchni zajmowanej przez parki krajobrazowe w woj. dolnośląskim). Natomiast w dwóch pozostałych podregionach (legnickim, m. Wrocław) już zdecydowanie mniejsza, zwłaszcza w podregionie m. Wrocław – 0,35% (podregion legnicki – 7,90%).

W latach 2000-2007 ogólna powierzchnia parków krajobrazowych w woj. dolnośląskim zmniejszyła się o 1835,7 ha, w tym o 1674,8 ha w podregionie jeleniogórsko-wałbrzyskim. W podregionie legnickim ten spadek wyniósł 140,3 ha, zaś we

²³ Wąwóz Myśliborski koło Jawora – rezerwat florystyczny, którego celem jest ochrona jedyne-go w Sudetach stanowiska paproci jęczynnika zwyczajnego (*Phyllitis scolopendrium*), umieszczonego w grupie gatunków wymierających.

²⁴ Raport o stanie... 2007.

wrocławskim 20,6 ha. Jedynie na terenie podregionu m. Wrocław ich powierzchnia pozostała bez zmian, a więc tam, gdzie była stosunkowo niewielka.

Obszary chronionego krajobrazu w woj. dolnośląskim są zlokalizowane na terenie jego trzech podregionów (jeleniogórsko-wałbrzyskiego, legnickiego, wrocławskiego), na cztery administracyjnie wydzielone (bez podregionu m. Wrocław). Zostały one utworzone na terenach o szczególnych walorach krajobrazowych, mających znaczenie turystyczno-wypoczynkowe i mogą też pełnić funkcję korytarzy ekologicznych²⁵. W latach 2000-2007 zasadniczej zmianie uległa struktura udziału powierzchni tych obszarów. O ile początkowo (2000 r.), ponad połowa ogólnej powierzchni obszarów chronionego krajobrazu utworzonych w badanym województwie znajdowała się na terenie podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego, to pod koniec badanego okresu już tylko 2/5. Stosunkowo duży udział w ogólnej powierzchni tych obszarów w woj. dolnośląskim w całym badanym okresie (lata 2000-2007) miały te, które administracyjnie wchodziły w skład podregionu legnickiego. Ponadto, udział ich wzrósł z 40,5% w 2000 r. do 53,2% w 2007 r. Rosło także znaczenie obszarów chronionego krajobrazu z podregionu wrocławskiego. W latach 2000-2007 ich udział się zwiększył, z 5,2% do 6,9%, niemniej nadal pozostawał najmniejszy, w ogólnej powierzchni tych obszarów w woj. dolnośląskim.

W latach 2000-2007 ogólna powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu w woj. dolnośląskim obniżyła się prawie aż o połowę, z czego *gros* (99,9%) tych niekorzystnych zmian wystąpiło w podregionie jeleniogórsko-wałbrzyskim (stosunkowo niewiele w podregionie legnickim, żadne zmiany nie wystąpiły we wrocławskim, tj. tam, gdzie powierzchnia tych obszarów była stosunkowo niewielka). Na zmniejszenie powierzchni zajmowanej przez obszary chronionego krajobrazu w podregionie jeleniogórsko-wałbrzyskim (o 42 991,8 ha) miał wpływ (lata 2000-2007) spadek ich powierzchni w powiatach: jeleniogórskim (całkowicie je zlikwidowano), lwóweckim (prawie całkowicie je zlikwidowano – zmniejszenie powierzchni o 98,95%), lubańskim (prawie całkowicie je zlikwidowano – zmniejszenie powierzchni o 84,71%), kamiennogórskim (całkowicie je zlikwidowano) oraz na terenie m. Jelenia Góra (całkowicie je zlikwidowano). Natomiast żadne zmiany w tym zakresie nie nastąpiły w powiatach: bolesławieckim, dzierzoniowskim, strzelińskim, świdnickim, wałbrzyskim, ząbkowickim i złotoryjskim i właściwie kłodzkim (zmniejszenie powierzchni o 0,27%). O ile w początkowym badanym okresie (lata 2000-2003) obszary chronionego krajobrazu nie zostały utworzone tylko w dwóch powiatach podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego (jaworski i zgorzelecki), to w kolejnym (lata 2004-2007) nie było ich już w pięciu jednostkach administracyjnych (zlikwidowano je w powiatach: jeleniogórskim i kamiennogórskim oraz na terenie m. Jelenia Góra).

Na zmniejszenie powierzchni zajmowanej przez obszary chronionego krajobrazu w podregionie legnickim (o 37,4 ha) miał wpływ (lata 2000-2007) spadek ich

²⁵ Tamże.

powierzchni w powiatach: polkowickim (o 19 ha), górowskim (12,6 ha) i legnickim (5,8 ha). Natomiast żadne zmiany w tym zakresie nie nastąpiły w powiatach: głogowskim i lubińskim.

W całym badanym okresie (lata 2000-2007), obszary chronionego krajobrazu w podregionie legnickim nie zostały utworzone tylko na terenie pow. wołowskiego i m. Legnica.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe zostały utworzone w trzech podregionach woj. dolnośląskiego (oprócz podregionu m. Wrocław). W 2007 r., w porównaniu do stanu z roku 2000 ogólna powierzchnia przez nie zajmowana wzrosła o 343,8 ha. Miało na to wpływ jej zwiększenie w podregionie legnickim (o 359,6 ha) oraz spadek (o 15,8 ha) w podregionie jeleniogórsko-walbrzyskim. Natomiast nie zmieniła się powierzchnia tych zespołów w podregionie wrocławskim.

Użytki ekologiczne zostały utworzone we wszystkich podregionach analizowanego województwa. W badanym okresie (lata 2000-2007) w dolnośląskim nastąpił wzrost ich ogólnej powierzchni (o 4192,7 ha). Złożyły się na to korzystne zmiany, jakie nastąpiły w tym zakresie w każdym z tych podregionów. Jednak zasadniczy wpływ na ten wzrost miało zwiększenie powierzchni użytków ekologicznych w podregionie legnickim (wzrost o 2388,4 ha), duży we wrocławskim (odpowiednio o 1057,2 ha) i jeleniogórsko-walbrzyskim (o 713,9 ha), a już zdecydowanie mniejszy w podregionie m. Wrocław (o 33,2 ha).

4. Niektóre możliwości wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego

Jak podkreślają specjaliści: „Cenne przyrodniczo obszary regionu sprzyjają rozwojowi rolnictwa ekologicznego, przyjaznego środowisku, opartego na naturalnych metodach”²⁶.

Pod koniec 2008 r. produkcję metodami ekologicznymi²⁷ w woj. dolnośląskim prowadziło 879 gospodarstw rolnych, na łącznej powierzchni 28 466 ha, podczas gdy w 2001 r. było ich tylko 33 (26,6-krotnie mniej), powierzchnia, jaką wówczas zajmowały, wynosiła 545 ha (52,2-krotnie mniejsza niż w 2008 r.)²⁸. *Gros* tego typu gospodarstw skoncentrowało się w górskich i podgórskich rejonach województwa, głównie w powiatach: kłodzkim, jeleniogórskim, kamiennogórskim i walbrzyskim. Takie ich usytuowanie – w powiązaniu z rozwijającą się zwłaszcza na tych terenach woj. dolnośląskiej turystyką wiejską (w tym agroturystyką) – daje szansę na

²⁶ *Stan środowiska województwa dolnośląskiego w 2008 roku*, WIOŚ, Wrocław 2009, s. 53.

²⁷ Rozporządzenie Rady nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych, Rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008 z dnia 5 września 2008 r., ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007. Rozporządzenie Rady (WE) nr 967/2008 z dnia 29 września 2008 r., zmieniające rozporządzenie (WE) nr 834/2007. Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (DzU 2009 r. nr 116, poz. 975).

²⁸ *Ochrona Środowiska...*

ożywienie wielu z tych okolic, jeszcze do niedawno wyludnionych. Na wynikające z tego zależności, zwraca m.in. uwagę R. Tchórz: „(...) gospodarstwa proponujące turystom (...) żywność produkowaną metodami ekologicznymi są częściej odwiedzane niż te, które takiej oferty nie posiadają”. Jeżeli dodatkowo mają atest „(...) są w głównej mierze odwiedzane przez turystów zagranicznych”²⁹. Pracochłonne kierunki produkcji rolnej (np. rolnictwo ekologiczne) łagodzą tylko w pewnym zakresie problem bezrobocia jawnego i ukrytego.

Pod względem powierzchni upraw ekologicznych, dolnośląskie zajmowało w skali kraju w 2008 r. wysokie – piąte miejsce, zaś liczby tych gospodarstw – miejsce dziewiąte (ogółem w Polsce w 2008 r. było 15 206 gospodarstw ekologicznych). Według danych ośrodków doradztwa rolniczego, najwięcej gospodarstw ekologicznych w woj. dolnośląskim znajduje się w grupie obszarowej 20-50 ha (23,3%). Dominującym kierunkiem jest produkcja roślinna, z dużym udziałem trwałych użytków zielonych.

Sąsiedztwo obszarów cennych przyrodniczo daje szansę na realizację idei wielofunkcyjnego rozwoju wsi i obszarów wiejskich. Jak podkreśla J.S. Zegar: „Obecnie wielofunkcyjność, przedsiębiorczość i endogeniczność stanowią podstawowe koordynaty, które nałożone na środowisko przyrodnicze wyznaczają kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego. W tej wielofunkcyjności niemałą rolę może odegrać rolnictwo, które coraz rzadziej jest traktowane tylko jako producent żywności”³⁰. W tym kontekście eksponowane są funkcje związane z ochroną i kształtowaniem naturalnego krajobrazu (rolnictwo jako „producent krajobrazu”), dostarczaniem korzyści dla środowiska przyrodniczego (np. ochrona powierzchni ziemi i gleby), zachowaniem bioróżnorodności i inne.

J. Żmija podkreśla, że: „(...) istotnym elementem zmian dokonujących się na wsi jest rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej, często połączonej z działalnością rolniczą. Tego typu działania przyczyniają się do przeobrażeń struktury społeczno-ekonomicznej oraz prowadzą do wzrostu efektywności gospodarowania w rolnictwie”³¹.

Jak wynika z badań B. Kutkowskiej, dodatkowy dochód uzyskiwany przez gospodarstwa rolne z woj. dolnośląskiego świadczące usługi agroturystyczne zwiększa jego całkowite dochody średnio o około 30%. Natomiast w niektórych przypadkach, zwłaszcza w sytuacji odchodzenia od produkcji rolnej, dochody z działalności agroturystycznej dominują w strukturze dochodów rodziny wiejskiej³².

²⁹ R. Tchórz, *Agroturystyka jako nowa forma agrobiznesu*, [w:] S. Urban (red.), *Agrobiznes szansa rozwoju wsi i rolnictwa*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu 1996, s. 139.

³⁰ J.S. Zegar, *Refleksje nad ewolucją wsi*, „Wieś i Rolnictwo” 2008, nr 3, s. 37-48.

³¹ J. Żmija, *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, [w:] M. Łąguna (red.), *Przedsiębiorstwo i rynek*, UWM w Olsztynie, Olsztyn 2003, s. 11-23.

³² B. Kutkowska, *Produkty turystyki wiejskiej na Dolnym Śląsku*, [w:] S. Urban (red.), *Przedsiębiorczość i marketing szansą rozwoju obszarów wiejskich*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 137-147.

Na terenie ziemi dolnośląskiej ta forma uzupełniania dochodów zaczęła się upowszechniać wraz z przemianami systemowymi na początku lat 90. XX w. O ile w 1992 r. tego typu usługi świadczyło zaledwie 5 gospodarstw rolnych, to pod koniec roku 2007 już 540 (7 tys. miejsc noclegowych). *Gros* z nich (ponad 80%) zlokalizowanych jest w Sudetach, pozostałe na terenie Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”, Borów Dolnośląskich i w okolicach aglomeracji wrocławskiej (Ślezański Park Krajobrazowy i jego okolice). Prawie połowa tych gospodarstw jest zrzeszona, należy do stowarzyszeń agroturystycznych. Istotną rolę w stymulowaniu przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej ma do spełnienia doradztwo rolnicze, wynika to z zakresu jego zadań³³.

Promocję lokalnych surowców, produktów i usług, które bazują na bogactwie przyrodniczym, kulturowym i kulinarnym tych rejonów wspierają m.in.: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Kwiat Inu” (skupiające producentów i usługodawców z gmin powiatów kamiennogórskiego i wałbrzyskiego), Fundacja Partnerstwa Ducha Gór (Kotlina Jeleniogórska i Karkonosze) czy Lokalna Grupa Działania „Dolina Baryczy” (gminy z województw dolnośląskiego i wielkopolskiego). Warto przy tym podkreślić, że w 2008 r. 15 produktom z Doliny Baryczy (13 produktów spożywczych i 2 rękodzielnicze) przyznano prestiżowy znak promocyjny – „Dolina Baryczy poleca”. Rok wcześniej miód wielokwiatowy z Doliny Baryczy (Eko-Pasieka Franciszek Bzy) jako pierwszy z tych okolic uznany został za produkt tradycyjny i wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Został nim także (2008 r.) chleb gogołowski, a przede wszystkim karp milicki (2007 r.), którego w 2008 r. zgłoszono do rejestracji w unijnym systemie ochrony produktów regionalnych, jako Chronione Oznaczenie Geograficzne.

Sąsiedztwo obszarów cennych przyrodniczo objętych ochroną prawną bywa też niekiedy postrzegane, nawet przez samych producentów rolnych, jako swoiste ograniczenie, w tym zwłaszcza dla dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego okolicy.

Taka sytuacja pojawiła się w niektórych gminach woj. dolnośląskiego w związku z planowanym na najbliższe lata powiększeniem obszaru Karkonoskiego Parku Narodowego (o kolejne 1000 ha, do 6,5 tys. ha)³⁴ i zapowiadaniem powstaniem kolejnych centrów szkoleniowo-edukacyjnych (obecnie takie centrum istnieje tylko w Szklarskiej Porębie)³⁵ oraz poszerzeniem obszarów Natura 2000.

Niechęć lokalnej społeczności, odnośnie powiększania obszarów prawnie chronionych na terenie własnej miejscowości czy w najbliższej okolicy, wynika z wygenerowanych w ten sposób różnego rodzaju trudności w inwestowaniu (np. w za-

³³ Ustawa z dnia 22 października 2004 r. *o jednostkach doradztwa rolniczego* (DzU 2004 nr 251, poz. 2507).

³⁴ Powiększenie obszaru Karkonoskiego Parku Narodowego planuje się o rejon zamku Chojnik, gdzie znajduje się cenny las z ostojami puchacza i orla bielika oraz o Sowią Dolinę w Karpaczu, na terenie której istnieją sztolnie z ostojami nietoperzy (informacje uzyskane z Urzędu Gminy Podgórzyn).

³⁵ Budowę kolejnych centrów edukacji ekologicznej planuje się w Karpaczu – poświęcone karkonoskim torfowiskom, na Wilczej Porębie – prezentacja budowy geologicznej gór i u stóp zamku Chojnik – prezentacja ekosystemów leśnych.

kresie rozwoju infrastruktury turystycznej – wyciągi itp.). Ponadto, artykułowane są obawy związane z koniecznością spełnienia określonych wymogów w sytuacji chęci podjęcia innej działalności, nie o charakterze gospodarczym (np. rozbudowa domów mieszkalnych). Krytykowane są też dość często działania mające na celu wyodrębnienie kolejnych obszarów Natura 2000. Bierze się to prawdopodobnie z braku dostatecznej wiedzy na ten temat³⁶, ochronie bowiem nie podlega cały obszar Natura 2000, a tylko siedliska przyrodnicze – siedliska gatunków roślin i zwierząt, dla których ustanowiono dany obszar. Na pozostałym jego terenie może być prowadzona działalność gospodarcza, jednak taka, która jest przyjazna dla siedlisk, tj. taka, która nie pogarsza ich stanu. Zaleca się tam rozwój rolnictwa ekologicznego (wsparciem są dodatkowe płatności – programy rolnośrodowiskowe UE), agroturystyki i ekoturystyki (wsparcie z SPO ROL – realizacja płatności do końca 2008 r.)³⁷.

Warto przy tym podkreślić, że ochronie obszarów cennych przyrodniczo na terenie całej Unii Europejskiej sprzyja wsparcie finansowe pochodzące ze specjalnego funduszu, jakim jest Instrument Finansowy LIFE (realizowany w latach 1992-2006, w późniejszych – LIFE+)³⁸. Jako jedyny w całości koncentruje się on na dziedzinie środowiska³⁹. Instrument Finansowy LIFE ma na celu wsparcie 6. Programu Działań na Rzecz Środowiska, który wyznacza zadania polityki ekologicznej Unii Europejskiej⁴⁰.

³⁶ Rozpoczęcie inwestycji w sąsiedztwie wymienionych obszarów chronionych wymaga tylko jednego dodatkowego dokumentu, jakim jest ocena oddziaływania planowanej inwestycji na obszar Natura 2000.

³⁷ Program współfinansowany z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR), łączna wartość środków na SPO ROL to 1784 mln euro (ze środków UE 1192,7 mln euro, a 591,3 mln euro Polska).

³⁸ Program LIFE+ będzie nadal jedynym programem wspólnotowym, poświęconym wyłącznie zagadnieniom związanym z ochroną środowiska. Wspiera on wdrażanie 6. Programu Działań na rzecz Środowiska Wspólnoty (6th EAP) w latach 2002-2012. Zostały wyznaczone priorytetowe obszary jego działania, LIFE+ tworzą trzy komponenty: LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna, LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska, LIFE+ informacja i komunikacja. Całkowity budżet LIFE+ (dla wszystkich krajów członkowskich UE na lata 2007-2013) wynosi nieco ponad 2 mld euro, z tego 78% podlega alokacji pomiędzy poszczególne kraje członkowskie. Przyjęto, że minimum połowa z tej kwoty zostanie przeznaczona na wsparcie projektów realizowanych w ramach LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna (pierwszy komponent). Według szacunków, poziom alokacji dla Polski (lata 2007-2013) wyniesie około 10 mln euro rocznie. W ramach LIFE+ nie mogą być realizowane projekty, które podlegają finansowaniu z innych instrumentów finansowych Unii Europejskiej (Instrument Finansowy LIFE+ na lata 2007-2013, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2007, www.gov.pl – stan z 12.01.2010r.).

³⁹ Projektem pilotażowym w ramach wdrażania programu Natura był projekt Phare „Wdrażanie europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 na terenie Polski” (umowa 74e/og/Phare PL/IB/2001/EN/02/03 z dnia 6 października 2003 r.). Program LIFE (lata 1992-2006) tworzyły trzy tematyczne komponenty: LIFE – Przyroda, LIFE – Środowisko i LIFE – Kraje Trzecie (Instrument Finansowy LIFE+ na lata 2007-2013, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2007, www.gov.pl – stan z 12.01.2010 r.).

⁴⁰ 6. Program Działań na Rzecz Środowiska koncentruje się na czterech priorytetach: ochrona przyrody i bioróżnorodności, przeciwdziałanie zmianom klimatu, środowisko naturalne i zdrowie, zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych i gospodarka odpadami.

W kontekście pojawiających się problemów i nieporozumień dotyczących tworzenia obszarów prawnie chronionych i włączania niektórych z nich do sieci Natura 2000 wydaje się za w pełni uzasadnione prowadzenie szerszych kampanii marketingowych o charakterze uświadamiającym i informującym. Winny być one nakierowane na eksponowanie – z jednej strony – roli, jaką pełnią wymienione obszary, także w zakresie poprawy zdrowia, a nawet przedłużenia trwania życia człowieka. Z drugiej strony natomiast – tego typu kampanie powinny eksponować możliwości, jakie stwarza obecność obszarów objętych ochroną prawną na danym terenie, w zakresie tworzenia nowych miejsc pracy i wzrostu dochodów lokalnej ludności, a szerzej, możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednocześnie musi być precyzyjnie określony zakres wsparcia ze strony specjalistycznego doradztwa rolniczego, w tym deklaracja jeszcze większej pomocy w pozyskiwaniu na ten cel środków finansowych z funduszy unijnych.

5. Podsumowanie

1. Województwo dolnośląskie cechuje duża różnorodność przyrodnicza, co powinno sprzyjać dalszemu rozwojowi systemu jej ochrony w powiązaniu z czerpaniem z tego tytułu korzyści społeczno-ekonomicznych przez lokalną społeczność. Niepokojący jest fakt zmniejszania się powierzchni objętej niektórymi formami ochrony obszarowej, zwłaszcza obszarów chronionego krajobrazu. Natomiast za korzystny należy uznać rosnący udział w tej powierzchni obszarów objętych Europejską Siecią Natura 2000. Jednak wydaje się, że istnienie ich jest za mało nagłaśniane i nie w pełni wykorzystywane do uzyskania przewagi konkurencyjnej na rynku.

2. Na terenie woj. dolnośląskiego stosunkowo dynamicznie rozwija się rolnictwo ekologiczne. Tego typu gospodarstwa zgrupowały się na terenach podgórskich i górskich podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego. Zarazem są to rejony koncentracji usług z zakresu turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki. Takie kierunki wykorzystania rolniczej przestrzeni produkcyjnej dają szansę na złagodzenie różnego typu dysparytetów, jakie występują na tych terenach.

3. Rozwijający się system ochrony obszarowej przyrody, w tym wdrażanie jej nowej europejskiej formy (obszary Natura 2000) bywa też źródłem różnego typu konfliktów na styku jego rozwoju i możliwości alternatywnych form wykorzystania tej przestrzeni (rozbudowa urządzeń służących turystyce aktywnej, ośrodków wypoczynkowych, budownictwa mieszkaniowego). Zazwyczaj przyczyną tego jest brak wcześniejszego nagłośnienia i odpowiednich konsultacji społecznych. Istotną rolę do spełnienia w tym zakresie mają władze samorządowe w porozumieniu z organizacjami pozarządowymi.

Literatura

- Borys T. i in., *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005.
- Czaja S. (red.), *Prawo środowiskowe dla ekonomistów*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Dyrektywa Rady Europy o ochronie dziko żyjących ptaków 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r.
- Dyrektywa Rady Europy o ochronie naturalnych siedlisk oraz dziko żyjącej fauny i flory 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r.
- Haliniak M., *Działania na rzecz ochrony środowiska w Polsce w świetle polityki ekologicznej państwa*, [w:] A. Papuziński (red.), *Polityka ekologiczna III Rzeczypospolitej*, Wyd. AB, Bydgoszcz 2000.
- Instrument Finansowy LIFE+ na lata 2007-2013, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2007 (www.gov.pl z dnia 12.01.2010r.).
- Kozłowski S., *Gospodarka a środowisko przyrodnicze*, PWN, Warszawa 1991.
- Kożuch A., *Rola jednostek samorządu terytorialnego i instytucji otoczenia agrobiznesu w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości*, Roczniki Naukowe SERiA 2009, t. XI, Z. 5.
- Kutkowska B., *Produkty turystyki wiejskiej na Dolnym Śląsku*, [w:] S. Urban (red.), *Przedsiębiorczość i marketing szansą rozwoju obszarów wiejskich*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2004.
- Manteuffel-Szoego H., *Zarys problemów ekonomiki środowiska*, Wyd. SGGW, Warszawa 2003.
- Ochrona Środowiska za lata 1999-2009*, GUS Warszawa.
- Paczkowski L., *Przemiany w gospodarstwach indywidualnych z ekologicznie zagrożonych terenów Dolnego Śląska*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 941, Wrocław 2002, t. 2.
- Poskrobko B., *Podstawy polityki ekologicznej*, [w:] K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki (red.), *Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne*, PWE, Warszawa 2001.
- Raporty o stanie środowiska województwa dolnośląskiego za lata 1999-2008*, WIOŚ we Wrocławiu.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 września 2004 r. w sprawie przyjęcia Sektorowego Programu Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006 (DzU nr 197, poz. 2032).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 września 2004 r. w sprawie uzupełnienia Sektorowego Programu Operacyjnego Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006 (DzU nr 207, poz. 2117).
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008 z dnia 5 września 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 967/2008 z dnia 29 września 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 834/2007.
- Stan środowiska województwa dolnośląskiego w 2008 roku*, WIOŚ Wrocław 2009.
- Tchórz R., *Agroturystyka jako nowa forma agrobiznesu*, [w:] S. Urban (red.), *Agrobiznes szansą rozwoju wsi i rolnictwa*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 1996.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (DzU 2004 nr 92, poz. 880).
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (DzU. 2009 nr 116, poz. 975).
- Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (DzU 2004 nr 251, poz. 2507).
- Zegar J.S., *Programowanie ekorozwoju obszarów wiejskich*, [w:] A. Papuziński (red.), *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.
- Zegar J.S., *Refleksje nad ewolucją wsi*, „Wieś i Rolnictwo” 2008, nr 3.

Żmija J., *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, [w:] M. Łaguna (red.), *Przedsiębiorstwo i rynek*, UWM w Olsztynie, Olsztyn 2003.

NATURE PROTECTION SYSTEM AS A STIMULANT OF MULTIFUNCTIONAL DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN LOWER SILESIA VOIVODESHIP – SELECTED PROBLEMS

Summary: The paper presents the creation of nature protection system in Lower Silesia voivodeship in the years 1998 to 2008. Special attention is given to the structure of using this area which is under legal protection according to subregions (years 2000 to 2007). The paper shows advantages coming from the process of multifunctional development of rural areas and barriers which are created by advantages of natural environment in Lower Silesia voivodeship.